

TEVFİK FİKRET VE ÂŞİYÂN

Mehmet Törenek*

Özet: Sanatçı ile yaşadığı yer arasında bazen kopmaz bağlar oluşur. Bunun örnekleri çok fazla değildir. En bilinen ve öne çıkan ise Tevfik Fikret ile Âşiyân arasında olanıdır. Şairin hayatı, şiiri ve düşüncesi, hatta muhalif tavrı kendisinin yaptığı ve hayatının son yıllarında bir müddet oturduğu Âşiyân'la öylesine özdeşleşmiştir ki, şairin ölümünden sonra da bu yer, muhalif tavrın uzun müddet sembol mekânlarından olmuştur. Bu yazı işte bu ilişki ve süreci konu edinmektedir.

Anahtar kelimeler: Tevfik Fikret, Âşiyân, Servet-i Fünun, Robert Koleji, Edebiyat-ı Cedide Müzesi.

TEVFİK FİKRET AND ÂŞİYÂN

Abstract: Sometimes unbroken links form between the writer and the place he lives, but examples of this are not so many. The most significant and well-known one is the one between Tevfik Fikret and Aşiyân (the house of Tevfik Fikret). The poet's life, poetry and his thoughts, even his dissident attitude so much identified with Aşiyân he had built and lived the last days of his life, that after the poet's death the place became symbolic of dissident attitude for a long while. This article is about that relationship and process.

Keywords: Tevfik Fikret, Âşiyân, Servet-i Fünun, Robert College, Museum of Edebiyat-ı Cedide.

GİRİŞ

Yaşadığı dönemde eseri, kişiliği ve konumuyla efsane olan, etrafında bir hayranlar halkası oluşturan sanatçılar vardır. Bu etki, eserden, kişilik özelliklerinden, hatta tavırdan kaynaklanabilir. O toplayıcı, yönlendirici, hatta koruyucudur. Yazdıkları dillerde dolaşır, söyledikleri hikmet, suskunluğu keramet olur.

Bu konumu elde etmenin ilk şartlarından biri muhalif olmaktır. Yaşadığı dönemin siyasî hayatına, devlet erkine tavrı alma kişiyi

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

öne çıkararak, onu kahramanlaştıran ilk nedendir. Toplumlar bu kişileri ya bağrına basar, yüceltir yahut da yokluğa, hiçliğe mahkûm eder. Bunun ölçüsü de toplumsal muhalefetle örtüşebilmedir. Eğer bu örtüşme olamamışsa, söz konusu kahramanlık bir delilik, bir Donkişotluk olarak kalır. Eğer bu uyuşma sağlanmış, bunun alt yapısı yine toplumu etkileyen çevreler tarafından destek bulmuşsa, o kişilik zaman içerisinde efsaneleşerek büyür.

Bizde bu özelliği ilk kazanan Nâmık Kemal olur. Onun ismi 1863-65'lerden itibaren öne çıkmaya başlar. O da ilk adımı bu muhalif oluşla atar. Basın, kuşkusuz, bu etkilemenin ilk ayağıdır. Sonra, muhalif tavrı sürdürme, yeni çıkışlarla kendini unutturma esastır. Sanat edebiyat dünyasında buna arkadan gelecek eserler destek verecek, bir yerden sonra kişiliğin yerini eser alacaktır. Burada da bir ikileme vardır. Kimi muhalifler hep eylem adamı olarak kalır; sürgünler, hapisler yaşar, ama bu tavır değişmez. Böylece onun siyasî tavrı daha çok eylemiyle olur. Sanat edebiyat dünyasında ise sürekli eylem olmasa da eserlerle bu tavır sürdürülür ve eserler muhalif tavrın manifestosu gibi algılanarak eylem devam ettirilir.

Nâmık Kemal'den sonra bu özelliği kazanmış bir diğer sanatçı Tevfik Fikret'tir. O, bu muhalif tavrı ve düşünceleri değerlendirilirken birçok kişi tarafından Nâmık Kemal'le karşılaştırılmıştır. Bunlardan biri, onu yakından tanıyan Abdülhak Şinasi Hisar'dır. Onu anlatırken özellikle Meşrutiyet'ten sonra yazdığı "Han-ı Yağma", "Doksanbeşe Doğru" manzumeleri nedeniyle böyle bir karşılaştırma yapar ve ortaya koyduğu medeni cesaret nedeniyle "yeni bir Nâmık Kemal gibi bir şey" olmuştu, der.¹

Bir edebiyat tarihçisi olan İsmail Habip de benzer bir yolu seçer; ancak o kanaatlerini Nâmık Kemal'den yana kullanır:

"Kemal'i Fikret'ten daha çok seviyoruz. O, bize daha yakın ve bizim daha içerimizdedir. Fikret'in ahlâkı, cemiyete karşı, müsbetten ziyade menfi; Kemal'in ahlâkı, cemiyet için, menfiden çok ziyade müsbettir."²

Nâmık Kemal'in bazı şiirleri, *Cezmi* romanı, *Vatan yahut Silistre* piyesi bu türden görev yapmış eserlerdir. Ve onun bu öncülük görevi, hürriyet önderi kimliği, aşağı yukarı Meşrutiyet'e kadar devam eder. Sonraki yıllarda yavaş yavaş bir gerileme söz konusu olur. Fikret'in ismi ise, *Malûmat*'la birlikte ve özellikle *Servet-i Fünun*'la öne çıkmaya başlar. Bu dergi çevresinde hem yeni bir edebiyat ortaya koymaya çalışırlar, hem de muhalif tavrın edebiyattaki

cephesi olurlar. *Servet-i Fünun'* un yeni edebî tavrı, daha Avrupaî bir edebiyat ortaya koyma, edebiyatı gelenekten koparma şeklinde biçimlenir. Bunu düşünceleriyle ortaya koydukları gibi, eserlerinde de uygulamayı ilke edinirler.

Muhالیf tavrı ise, dergi çevresindeki dostluklarla başlar. Yönetim karşıtlığı, meşrutî yönetim taraftarlığı ortak özellikleridir.³ Sansür ve takipler nedeniyle eserlerinde işleyemedikleri düşünceleri etraflarıyla paylaşır, kendi aralarında bir bütünlük oluşturmayı, bir kenetlenmeyi sağlarlar. Fikret ismi de, *Servet-i Fünun* çevresindeki bu birliktelikte belirginleşir. Eylemden çok muhalif tavrı ve bir toplu duruş hâkim durumdadır.

Fikret'in kişi olarak öne çıkışı ve efsaneleşmesi, şiirleriyle olur. Önce "Sis" yankı yapar. Yönetimin takibi, gizli yayın faaliyeti, gizli aksiyon bu efsanenin büyümesine hizmet eder. Onu daha sonra "Tarih-i Kadîm" takip eder. Bu iki eserde işlenen yönetime, onun sahip olduğu güç çerçevesinde toplumsal yapıya ve dine karşı tavrı, zaman içinde bu kişiliğin yüceltilmesine, ayrı bir hüviyet kazanmasına zemin hazırlar. Çevresiyle ilişkilerini koparan, suskun bir muhalif olarak dikkatleri üzerine çeken Fikret'in Âşiyân'a çekilmesi de bu sırada olur. Daha önceden başlayan münzevi tavrı, onun kişilik olarak önemsenmesinde bir diğer önemli etkidir.

Bu noktada öne çıkan bir diğer husus, Fikret'in şahsıyla birlikte Âşiyân'ın kazandığı değerdir. İnsanla yaşadığı yer arasında kopmaz bir ilginin var olduğu bilinmektedir. İşte bu özellik edebiyatımızın hiçbir sanatçısında görülmeyen bir şekilde, Fikret'le Âşiyân arasında kurulur. Âşiyân bir *hücre*, bir *mabed*, bir *türbe* özelliği kazanır.⁴ Onun yüceltilmesi öncelikle Fikret'in şahsıyla ilgilidir. Sonra eseri ve tesiri gelir. Bu açıdan Âşiyân'a farklı bakışlar, sözünü ettiğimiz ilginin ortaya konulması açısından önemlidir.

Gerek *Servet-i Fünun* devresi ve gerekse sonrasında şairin titiz, ilkeli, hassas, dürüst karakteri de isminin öne çıkışında etkilidir. Arkadaşları ondan bahsederken karakter özelliklerine yer vermekten kendilerini alamazlar. Hatta bunu o yaşarken yaparlar. Bu konuda Cenap'ın söyledikleri dikkate değer.

Fikret'in hasta olduğu günlerde yazdığı "Tevfik Fikret" başlıklı yazıda, onu göklere çıkaran Cenap, "Türklüğün temsil-i necâbeti için bilmem Tevfik Fikret'in semâ-yı nebîlinden daha yüksek bir nâsiye bulunabilir mi?" diye sormayı tercih eder.

"Onun ruhundaki büyüklük ancak Süleyman-ı Kanûnî devrindeki bî-nihâ-ye Türkiyayı hâtıra getirir. Ne diyorum? Hayır, yalnız Devlet-i Osmâniye değil hiç bir devlet o ruh kadar kesb-i vüs'at ve sabahat edememiştir. O belki bütün mehasin-i zemînden daha güzel ve belki bütün mesâfât-ı semâdan daha mürtefi' ve daha vasi'dir.

Tevfik Fikret büyük, büyük, en yüksek mânâsıyla pek büyük bir şairdir."⁵

Ölümünden sonra yazılanlar içinde yine en övücü sözler kendi çevresinden gelir. *Servet-i Fünun* dergisinin sahibi Ahmet İhsan, ondan bahsederken şairi insanüstü vasıflarla yüceltmekten kendini alamaz. "Onda her şey mütekâmil. Kendisi güzel adamdı, çehresi sevimliydi ve heybetliydi..." dedikten sonra övgüsünü; "dünya yüzünde yaşayamayacak kadar sert ve düzgün prensip adamı idi. Onun tasavvur ve tahayyül ettiği dürüst insanlık dediğim gibi melâikeliğe yaklaşıyordu." sözleriyle sürdürür. Onun; "hassas, temiz, lekesiz ve şaibeden kaçır bir ruhu" olduğunu belirtir.⁶

Benzer düşünceleri Halid Ziya da dile getirir:

"Misafirlerini kabul etmekte, onları ağırlamakta öyle zarif ve zarıflığı kadar öyle sıcak bir hâli vardı ki onun bu mahrem hayatına girmek bir lezzet olurdu; fakat asıl lezzet onun konuşmasında idi. Her yaprağı çevrildikçe başka bir âleme sürükleyen bir resim mecmuası gibi dakikadan dakikaya değişen mevzular arasında dolaşılır, ve en susanları bile konuşmasının dönmesine çekerek âdeta sarhoş bir dans içinde döndürürdü."⁷

Hüseyin Cahid ise daha çok karakter özelliklerine dikkat çeker:

"Bazı noktalarda çok titizdi, çok hassas idi. İnsanlardan âdeta bir zahit hayatı isterdi. Ahlâk ve iyilik neşreden bir peygamberdi. Bu noktada mutaassıptı ve belki bu bir kusurdu. Fakat Fikret bütün bu biraz gayr-i insanî büyüklüklerini, insanî zaafırlara karşı merhametsizce müsaadesizliklerini o kadar tatlı, o kadar candan ve affettirici bir surette yapardı ki tenkitlerinin acısını tadanlar bile Fikret'e darılmazlardı."⁸

RUMELİHISARI'NDA BİR EV

İşte etrafında, arkadaşları üzerinde böylesine etkileyici bir hayat süren Fikret, çabuk kırılan, titiz, prensip sahibi kişiliğinin onda oluşturduğu nefret ve yılgınlıkla, sonraki yıllarda çevresinden kopmaya, daha çok içine kapanmaya başlar. Galatasaray Sultanîsi'nde öğretmen olduğu yıllarda (1894) gelişen bazı olaylar, onu Hisar'a taşınmaya mecbur eder. Dayısının kızıyla evli olan Fikret, yengesinin ölümü üzerine yengesinin annesi tarafından kızına, dolayısıyla o öldüğü için dayısına verilen Rumelihisarı'ndaki yalıya yerleşir.

Servet-i Fünun' un onun yönetiminde yayımlanmaya başladığı yıllar da bu zamandır. Robert Kolej çevresiyle teması bu komşulukla başlar. Bunda Kolej muallimi Panaretof Efendi'yle tanışıklığı önemli bir etkidir. Böylece yalaya yerleştiği gibi, Kolej'de başladığı Türkçe muallimliği üzerine Sultanî'deki derslerini de bırakır, tamamen Kolej çevresiyle kendini sınırlar.

Yıllar sonra, Kolej'in hemen yanı başındaki bir arsayı alarak kendisinin Âşiyân adını vereceği evi yapmaya koyulur.⁹ Yıl 1905'tir. Yapımı bir yıl içerisinde tamamlanır. Arsayı Feridun Nigâr'dan satın alan Fikret'in bu yere ilgisi, yalıda oturduğu devrede başlar. Eşi Nâzîma Hanım, bu yeri Fikret'in çok sevdiğini, bazı akşamları buraya çıkarak etrafı seyrettiklerini söyler.¹⁰ Şairin dağ başında bir ev kurmak düşüncesinin bu yıllarda epeyce baskın olduğunu, o sıralar Paris'te bulunan Neyyir'e yazdığı bir mektuptan da öğreniyoruz:

"Dağ başında bir ev yapmak ihtiyacı şu son zamanlar bende en anüd bir fikr-i sâbit şiddetiyle icrâ-yı hükm etmeye başladı. Bazen o kadar meşgûl ve müstağrak ediyor ki hiçbir şey yapamıyorum."¹¹

Burasının seçilmesinde başta gelen etkenin tepenin tabii konumu olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Yıllar sonra kaleme aldığı bir mektupta kullandığı "*rûh-ârâ*"¹² ifadesi, onun bu yere ilgisini göstermesi açısından önemlidir. Şairin Robert Kolej'de ders vermekte oluşu, hayatını kolaylaştıracak böyle bir tercihte bulunması açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca evin bulunduğu noktadan karşı sırtlar ve Boğaz bütün güzelliğiyle görünmektedir. Öğrencisi ve daha sonra mesai arkadaşı olan Salih Nigâr Keramet de onun bu özelliğine dikkat çeker:

"Hisar kal'aları gibi, ve âdeta kuş bakışıyla, Boğaz'ın bütün güzelliklerini birden kucaklayan 'Âşiyân', yerini Fikret'in tam gönlünce seçtiği bir şair yuvasıydı."¹³

Şairin, evi yaptıktan sonraki günlerde pencere önünde saatler geçirdiği belirtilir. Eşi, onun bazı sabahlar erkenden kalkarak güneşin doğuşunu seyrettiğini söyler.¹⁴ Ancak her konu gibi bu yer seçimi de çeşitli yorumlara kapı açmış, farklı değerlendirmelerle konu saptırılmıştır. Bu durum da başlarda ifadeye çalıştığımız yüceltme, olduğundan büyük anlamlar verme tavrının ilginç örneklerindedir. Örneğin Serol Teber, burasını seçişin, şairin o günün koşullarında güvenebildiği tek kuruluş olan Robert Kolej'in hemen yanı ba-

şında olmasını göstermiş, hatta gerektiğinde kullanılmak üzere çalışma odasından da okulun bahçesine bir köprü yaptırmıştır, der.¹⁵

Ruşen Eşref ise diğer bir cepheden bakar. Baştan sona Fikret övgüsü olan eserinde, bu yeri Fatih'in Hisar'ı ile komşuluğu yönüyle anlamlı bulur:

"İstanbul'un Fâtih'ine, şiirin ve fikrin fâtihi kadar yakışan bir komşu daha olamazdı. Biri bir büyük pâdişâhın, biri de bir büyük şâirin eseri olan iki şanlı âbideyi aşağıdan biraz daha seyrettik."¹⁶

Fikret'in ev kurma, onu istediği şekilde planlama özelliği daha eskilere gider. Servet-i Fünuncuların Yeni Zelanda, ardından Manisa olarak değişen uzaklara gitme hülyaları içinde kıvrandıkları günlerde de Fikret yine aktiftir.¹⁷ Özellikle Manisa'daki çiftliğe gitme söz konusu olduğu günlerde heyecanla hemen kaleme sarılarak "güzel bir köşk planı" çizdiğini söyler Hüseyin Cahid:

"Ortada müşterek ve zemin katından ibaret büyük bir salon. Burası hem oturma hem yemek odası vazifesini görecek. İki kenarda iki katlı birer cenah yatak odalarını teşkil edecektir. Fikret, salonumuzu nasıl döşeyeceğimizi bile kararlaştırmıştı."¹⁸

ÂŞİYÂN

Uzun süre hayalde yaşatılan bir ev olarak somutlaşan Âşiyân, Rumelihisarı'nda, Kayalar Mezarlığı'nın önünden başlayan yolun solunda, Robert Koleji'nin doğusundaki sırttadır. Ev, zemin katından başka iki kat üzerine yapılmıştır. Zemin kat, yemek odası, mutfak, çamaşırılık ve kilerden ibarettir. Çok büyük olan çamaşırılığın denize bakan ve giriş kapısının altına rastlayan penceresini, taşların kenarlarını düzeltirmeden bir mağara ağızı gibi bıraktırmış ve bu pencereye Sokrat'ın penceresi adını vermiştir. Birinci katın biri giriş, biri de servis veya bahçe kapısı olmak üzere iki kapısı bulunmaktadır. Giriş kapısı binanın denize bakan tarafındadır ve salona açılır. Servis kapısı güney taraftadır ve ikinci kata çıkan merdiven ile zemin katına inen merdivenin bulunduğu bir hole açılmaktadır.

İkinci kat beş oda ve bir banyodan ibarettir. Binanın güney kısmı ile denize bakan tarafını dolanan tahta parmaklıklı bir balkon vardır.¹⁹ Giriş kapısının tam üzerindeki oda Fikret'in çalışma odasıdır. Bu odanın arka tarafa bakan duvarında yer alan bir kapı, evi Koleji'ye bağlayan bir köprüye açılır. Binada zemin kattaki yemek odasıyla birlikte bir salon ve dokuz oda mevcuttur.²⁰

Âşiyân'ın olduğu gibi, bahçesinin planını da Fikret kendisi yapmıştır.²¹ Ancak büyük düzenlemelerden çok, tabiatı olabildiğince bozmamaya özen göstermiştir. Bir mimar olan Cevad Rüşdi, şairin Âşiyân'ın bahçesini muayyen bir sisteme göre değil, kendi zevkine göre düzenlediğini söyledikten sonra, dikkatini çeken farklılığı şöyle belirtir: "*Bahçesini süslemekte mevkiin tabiî vaziyetinden istifade ederek İsviçrelilerin kabul ettikleri bir tarza yakın bir nevi 'Jardin Alpin- Kayalıklı bahçe' vücuda getirmiş.*" Sonra taşlı bir set üzerinde bulunan havuzun cephesine gelen kayaya kendi şiirini hakkettiğini söyleyerek birinci mısraı verir:²²

*Ey taş sen ey kitâbe-i jengîn-i kün-fekân
Bir ser-şikeste heykel-i Bülhevlî andıran
Vaz'ınla seyr-i hilkat edersin, pür-iştibâh,
Ettin mi bâri sen o büyük sırrı iktinâh?
Sen bâri anladın mı, sen ey kalb-i zî-huzûr,
Hep taş yüreklerin neye âlemde şevk ü sûr?*²³

Fikret'in, tabiatın "*ateşli bir âşığı*" olduğunu söyleyen İsmail Hikmet, bir papatya ile güneşin onun nazarında aynı olduğunu belirtir. Onunla ilgili hatıra ve gezintilerini anlatırken; "*Yalçın bir kayaya 'Ne güzel!' dediğini işittik. Vahşi bir dikenî okşadığını kaç kere gördük.*" diyerek onun tutkusundan bahseder. Sonra; "*Âşiyân'ın bahçesinde de yalçın bir kaya, bir Ebülhevlî vardır. Fikret kendi sinesinden kopan bir feryâdı, bu kayanın bağrına basmıştı. O kaya onun rûhu kadar kıymetli idi. Etrafından süzülerek içinde nilüferler besleyen mini mini havzına billûr katrelerin süzülmesini görmek onun için bir hazz-ı rûhânî idi.*

O havzın başında beraber oturur; emellerini, sevgilerini beraber dinlerdik. Bazen o taşlara beraber renk verirdik." der.²⁴ Kitabında ise, bu kayayla ilgili olarak; "*Fikret, bu kayanın altını açtırmak, orasını kendisine bir kütüphane yaptırmak istiyordu. 'Ölünce de beni oraya gömerler!' diyordu.*" sözleriyle onun ilgisinin başka bir ayrıntısını nakleder.²⁵

Fikret evin içini döşerken de kendi zevkini konuşturmuş, tablolar, biblolar, vazolar ve levhalarla burayı bir Batılı gibi donatmıştır.²⁶ Ruşen Eşref de, onun zevkine ve arzularına göre şekillenmiş bu mekânı ilginç benzetmelerle tasvire çalışır: "*Rengârenk camları gotik mabedleri hatırlatır. Sâde, çiçek kırlantlı duvarları, hafif inhinalı tavani kadîm Yunan eolerini andırır.*" dedikten sonra, bahçesinden başlayarak her yeri, her köşeyi ayrıntılı bir şekilde tasvir eder: "*Âşiyân'ın mimarı Fikret, odalarının nâzımı Fikret, duvarlarındaki tabloların*

ressamı Fikret, eşyasını intihâb eden, bahçesinin tarhını çizen Fikret, rûhu, her şeyi Fikret'tir." Odalardaki eşyanın ayrıntısını, küçük eşyanın özelliğini, şairin hayatı ile ilgiler kurarak şöyle devam eder:

"Cidden bu adam ev hayatına tapıyor. Her tarafına birer isim bulmuş. Mesela salona girilecek dış kapının sahanlığı altında sarmaşıklara bürülü, eğri taşlı bir pencere vardır. Ona Sokrat'ın penceresi demiş. Bahçeden Boğaziçi'ne nâzır sedlere eski zamanlardaki gibi kayalar içine sedirler oymuş. Taş taş üstüne koyup parçalardan masalar, kanapeler yapmış. Onların civarında sıra ile dikili üç nârin servi vardır. Onlara 'Les Trois- Grâces' diyor. Salonun yanındaki küçük odaya üçü Anadolu Hisarı'na, üçü de Beylerbeyi tarafına nâzır çıkıntılı ve dilili altı pencere yaptırmış."²⁷

Yakup Kadri de Yahya Kemal ve Rıza Tevfik'le birlikte Âşiyân'a yaptıkları bir ziyareti anlatırken evin içinin dekorundaki farklılık üzerinde durur:

"(...) o kadar epok dışı, o kadar özel ve özgün bir üslûp taşıyordu ki, Fikret'in buraya girdikten sonra, geçmişe, geleceğe ve bulunduğu memlekete dair her şeyi unutacağından şüphe edilemezdi. Zira, bu salt kendi zevkinin, daha doğrusu kendi fantezisinin, kendi eliyle kurulmuş bir dekoruydu ve bu dekorun her tarafına, sanki, Edebiyat-ı Cedide şiiri damgasını basmış gibiydi."²⁸

Salih Nigâr evin mimari ve tefrişinde var olan farklılığı şairin güzellik ve estetik anlayışıyla birleştirir:

"Fikret, nerede yaşarsa yaşasın, sade tabiat güzelliğine kanmamış, etrafına, elinden geldiği kadar, sanat güzellikleri de toplamıştır. Onun evi, hele çalışma ve oturma odaları, her zaman şark ve garp sanatlarının nefis eserleriyle bezenmiş bir güzellik meşheri hâlinde idi. Fakat Fikret en ziyade 'Âşiyân'ı, bu yerini kendi seçtiği, şeklini kendi çizdiği, binasını kendi kurduğu, ağaçlarını kendi diktirdiği, velhasıl içini dışını tam kendi zevkince hazırladığı yuvasını bir güzellik ve sanat abidesi ve mabedi hâline getirmekle benliğine en lâyük çerçeveyi yapmıştır."²⁹

Fikret burada, ölümüne kadar, dokuz yıl oturmuştur. Âşiyân onun inziva mekânıdır. O, bir "münzevi" olarak şehirden ve hayatın dağdağasından uzaklaşmayı tercih etmiştir. Yazının başlarında sözünü ettiğimiz seçilme ve yüceltilme bu uzaklaşmayla başlar. 1908 sonrasında bir müddet burayı terk ederek aşağıya, yaliya taşınır, gazeteciliğe soyunursa da bu uzun sürmez. Ardından 6 Ocak 1909 tarihinde Mekteb-i Sultanî müdürlüğüne tayin edilir. Bir yılı aşkın devam eden bu görev esnasında bazı uzaklaşmalar olmuşsa da, kesin ayrılışı 25 Mart 1326 / 7 Nisan 1910 tarihli dilekçesi iledir.³⁰ Bu tarihte yeniden Âşiyân'a ve bırakmadan sürdürdüğü Kolej'deki derslerine dönmüştür.

Özellikle 1910'larda şairin yeniden Âşiyân'a kapanması, aynı zamanda muhalif tavrını öne çıkararak şiirlerinin ardı ardına gelişi, belli çevrelerce onun yüceltilmesi açısından ayrı bir önem taşır. O, sanki politikadan da, sürdürülen hayattan da el çekmiştir. Hayatın içinde olma, insanı ister istemez kirletmektedir. Bir kısım arkadaşlarına karşı olan tavrı da bundan kaynaklanır. İşte bu durum, yine farklı değerlendirmelere imkân verir. Herkes bu çekilmeyi farklı nedenlere bağlamaya çalışır. Serol Teber bu hayatı, Walter Benjamin'in hayatıyla bağdaştırır ve onun Nazi kuşatması sırasında Paris kent kitaplığındaki hayatıyla özdeşleştirir.³¹ Munis Faik ise bu tavır alışını ayrı bir ülkeye çekilme, ayrı bir devlet olma ile eş tutar.³²

Salih Keramet Nigâr, yine o yıllarda, 9 Şubat 1911'de Viyana'dan gönderdiği mektupta; *"Ben eminim ki Âşiyân sizi tedavi edecektir. Onun mevkii mevcudiyetinizi şimdikiye kadar ta'zib eden bütün müessirât-ı muzırranın, maddî rutubetin, manevî küflerin fekinde bulunuyor."* der. Orasının bir *"gînâ-yı hüsn ve ilhâm"* yeri olduğunu da mektubun içinde ayrıca belirtir.³³

Ali Kâmi, *Düşünce* dergisi için yazdığı yazıda, onun meziyetlerini saydıktan sonra; *"Kendisi Âşiyân'ında bir kuş kadar masum bir hayat yaşadı. O hayâl-ârâ şâhika-i sâfiyetinden bir cîfeye bakar gibi dünyaya bakardı. Kirlenmemek için oradan inmek istemediğine hükümlenabilirdi."* der.³⁴

Yusuf Akçura, Fikret'in vefatından birkaç gün sonra Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta, başlangıçta Fikret'in *"Âşiyân'ın yüksek pencerelerinden canlı levhalar seyretmeyi, hayatın tatlısına tuzlusuna, temizine pisine karışıp halkı yükseltmeye uğraşmaktan"* kaçışını yadırgadığını, bu özelliğiyle onu *"muasır bir tarik-i dünya gibi"* değerlendirdiğini söyler. Fakat İstanbul'da kalmaya başladıktan sonra Fikret'in geçimsizliklerinde, hırçınlıklarında haklı olduğunu kabul ettiğini belirterek bunu onun idealistliğine bağlar. Bu kavramdan hareketle en büyük idealist olarak İsa'yı görür ve Fikret'le İsa'yı karşılaştırarak onun da İsa gibi bir âlemşümül muhabbete sahip olduğunu, öfkesinin ise muhabbetten kaynaklandığını belirtir.³⁵

Ali Naci de *"Âşiyân'ı Ziyaret"* başlıklı yazısında, Fikret'in ölümünden sonraki yıllarda oraya yaptığı bir ziyareti anlatır. Söylediklerini daha bir anlamlı kılmak için, tepeye tırmanmaya başladığı andan itibaren gördüklerini ve duygularını birbiriyle karıştırarak vermeye çalışır. Sonra bahçesindeki kalabalığa karışır ve o da evi temaşa eder: *"Şimdi bu evi, Fikret'in en güzel şiirini okur gibi bir haz içinde temaşa ediyordum. Hissî ve ahlâkî mümtaziyetin hat ve renk suretindeki"*

tecellilerini gösteren Âşiyân önünde sanki bir füsuna giriftar olmuş idim." Bu mekânın aşağısının kirlerinden, hırslarından uzaklaşmak için tepeye kurulduğunu, aşağıdakilerin küçük göründüğünü; "aşağıdakileri küçük görmeye alıştıktan sonra, kendini onların fevkinde telakki eylememek nasıl kabil olabilirdi?" sözleriyle ifade eder.³⁶

Hikmet Feridun ise, bir başka yönüne vurgu yaparak cemiyete kızgın şairin evinin yönetim karıştırlarının içini döktüğü bir yer olduğunu, bu şekilde âdeta bir "dedikodu postası" oluştuğunu, Fikret'in şikâyetçi yönünü bilenlerin oraya dedikodu ve iğrençlikleri taşıdıklarını, bu "dost hediyesi" ile onu memnun ettiğini sananların gerçekte her gün şairi bir daha zehirlediklerini belirtir.³⁷

SEMBOL MEKÂN OLARAK ÂŞİYÂN

Âşiyân, Meşrutiyet öncesi de, sonrası da muhalif tavrın karar-gâh mekânlarından. Öncesinde suskun ve sakin. Meşrutiyet'le birlikte birden hareketlenir. Abdülhak Şinasi, Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde Fikret'in Âşiyân'ı aydınlatıldığını, "günler ve gecelerce" donattığını söyler.³⁸ İsmail Hikmet ise, birinci, ikinci ve üçüncü günü ve gecesi köşkteki bu değişimin Halûk tarafından yapıldığını belirtir.³⁹

Kısa bir açılımın ardından yeni inziva devresi, sosyal içerikli şiirlerin arka arkaya yazıldığı yıllardır. Artık şiirin söylemi değişmiş, bazen coşku, daha çok da öfke dolu bir söyleyiş tercih edilir olmuştur. Arka arkaya yeni şiirler gelmekte, her şiir farklı tepkiler uyardırmaktadır. Örneğin bu devrede yazdığı şiirlerden biri olan "Doksanbeşe Doğru" üzerine, İttihatçılar şaire cephe alır ve Fikret aleyhinde yazılar yayımlanır.⁴⁰ Servet-i Fünun dergisi ise Fikret'e taraf olur ve küçük bir notla bu eleştirileri protesto ettiğini duyurur. Ahmet İhsan haftalık yazısında Fikret'in edebiyata ve Servet-i Fünun'a hizmetlerinden bahseder. Devamında kısa açıklamalarla birçok isim Fikret'e desteklerini bildirir.⁴¹

Âşiyân bu yıllarda aynı zamanda bir edebiyat mahfilidir. Gelen ziyaretçilerle edebiyat ve toplum meseleleri ele alınmakta, değerlendirilmeler yapılmaktadır. İsmail Hikmet bu şenliği; "Cuma günleri muayemedimizdi. Bütün arkadaşlar 'Âşiyân'ın samimiyet, safoet güneşiyle ısınan muhîtime toplanır, konuşur, gülüşür, dertleşirdik."⁴² sözleriyle verirken, bu toplantılara kimlerin katıldıklarını belirtmez. "O geceler fikrî, edebî, hakikati söyleyelim, biraz da midevî ziyafet geceleriydi." sözleri de ona aittir. Hatta bu toplantılara gidişler aksadığında, Fik-

ret'in bir davetiye ile bunu temine çalıştığını da ekler. Bu toplantılardan birinde de Abdülhak Hamid'in eserlerinin toplanmasından, güzel baskılar yapılarak bunların kütüphanelere kazandırılmasından bahsedilmiştir. Bir defasında Hamid'in de davet edilerek Eşber'in Âşiyân'da temsiline karar verildiğini yine o dile getirir.⁴³

Ruşen Eşref'in bildirdiğine göre ise, şair son zamanlarında merkezinin Âşiyân olacağı bir mecmua çıkarmaya niyetlenmiştir:

"(...) Yakup Kadri gibi, Yahya Kemal, Fazıl Ahmet gibi, sürgünden döndürülmesi için çalıştığı Refik Halid gibi taze sanatlarını beğendiği gençleri bir araya toplayıp o kış yeni bir sanat ve bir hakikat mecmuası çıkarmak istediğini söyledi.

Öyle bir mecmua ki, rehbersiz kalmış, zorba kuvvetlere hakikat diye boyun eğmiş gençleri irşâd etsin. Âşiyân benim değil, hakikat namına mücâhede edecek temiz, cesur gençlerindir. Öyle nâzır olmak, ayân olmak emeliyle, hakikat sözünü şahsî emellerine kalkan edinerek çalışacak değil, bilakis her zorba kuvvete, her yanlış tahakküme karşı fikir namına mücâhede edecek gençlerindir. Gelsinler, burada çalışsınlar. Ben onların sobalarını yakayım. Çaylarını getireyim. Onlara baktıkça sevineyim. Belki o vakit kuvvet bulur, tazeleşirim. Zira artık tükendim."⁴⁴

Fikret bu mekânla bütünleşmiş ve orada hoşlandığı birçok etkinliği gerçekleştirmiştir. Burasının her noktasıyla ilgilenmesi, tefrisi yanında, mutlu saatler geçirdiği de söylenebilir. Yıllar sonra oğluy-la yapılan bir görüşmede Halûk Fikret de babasının burada çok mutlu olduğunu, saatlerce koltukta "Boğaziçi"ni ve karşı sahilleri seyrettiği"ni, bazen de bu seyrin balkondan yine saatlerce sürdüğünü belirtir.⁴⁵

Âşiyân'la Fikret kendisini o kadar özdeşleştirmiştir ki, öldüğünde de onun bahçesine gömülmek istemiş; ancak bu uzun yıllar mümkün olmamıştır. Rıza Tevfik ölümünden önce şairin kendisine bazı vasiyetlerde bulunduğunu, bunlardan birinin de bahçedeki kayanın yanına defnolanması isteği olduğunu belirtir. Ayrıca cenazesinde, Robert Kolej talebesinden beş on kişi ile birkaç samimi dostunun hazır bulunmasını ve mezarı başında konuşma yapılmasını, falan falanların da gelmemesini söylemiştir. "Mütevaffanın" bu arzusunu kayınpederi Mustafa Bey'e söylemişse de o, bahçeye defnolanmasına razı olmamıştır. Böylece cenaze Cenap'ın da bulunduğu bir kafile ile Eyüp kabristanına defnedilir.⁴⁶

Âşiyân'ın bilinen özelliklerinden çok, asıl üzerinde durmak istediğimiz yönü, ona biçilen manevî değerdir. Gerek Fikret'in oturduğu yıllarda, gerekse sonraki günlerde orası anlatılırken hep bir yü-

celtme, kutsallaştırma söz konusu olur. Orası, tefrişi ve tertibinde olduğu gibi, üstlendiği misyondan hareketle de ayrı bir hüviyet kazanmaya başlar. Örneğin Ruşen Eşref, oraya yaptığı bir ziyarete giderken yaşadığı duyguları şöyle ifade eder:

“Yalnız bir tepe üstünde, hayatın maddî ihtiraslarına yabancı bir mutekif ömrü süren eski, eski kahinlerden birinin mabedine ulaştınız sanırsınız. Sade, fakat nazırsız bir güzelliği bulunan bahçenin ince kumlu yollarını biraz kırık çiğnersiniz. (...) Mehib Hisar arkamda kaldı. Karşımdaki tepede Âşiyân, geniş pencerelerinin açılmış kanarya rengi kapakları, Hisarlar tarafındaki esmer duvarı, bütün cephesini kavrayan balkonuyla ruhuma bir ulviyet veriyor. Kendimde mâbede giren bir mütevazi huşuunu duyuyorum. Dar ve meyilli patika beni yordu. Fakat keşke her yorgunluğun sonu böyle tatlı olsaydı!”⁴⁷

Hasta olduğu günlerde şairi evinde ziyaret eden Cenap ise, o günkü izlenimlerini şöyle yazıya döker:

“Kendisinde beğendiği yegâne hâl bizim yegâne beğenmediğimiz merdüm-girizliği idi. O sanki eşsiz kalmış bir ruhdu, târik-i hayat-ı ictimâiye idi. Hayat-ı ictimaiyenin fevkinde bir ‘âşiyân’ı vardı, oradan hiç inmek istemezdi. Fırtınalarla memlu bir yığın bulut gibi Hisar tepesine yığılmıştı. Orada senelerden beri bulutlara saplanmış bir tığ zekâ gibi yaşadı. O irtifâdan bizim küçüklüklerimizi daha küçük görüyordu. Biz artık Fikret için bir manzara olmuştuk. Huzurunda şehirden bahsedecek olsanız Fikret ellerini iki paravana şeklinde yüzüne tutar, ‘o, cehennem!’ derdi. Bosforun dalgaları nasıl Hisar’ın sahilini yalarsa vukuât da öylece Fikret’in yalnız endişesine temas ediyordu. Bizim tarihimize onun ara sıra ancak hamiyet ve merhameti inerdi. ‘Âşiyân’ Hisar’ın bir küçük tacı, ‘Fikret’ Âşiyân’ın tâcdâr-ı pür-vakârı idi. Şair orada yarı ile yavrusu arasında bir velî tabiatti. Etrafında ‘sanat’ dan başka yabancı istemezdi. Fikret o şâhikada öyle uhrevî bir hayat geçiriyordu ki, ‘Âşiyân’ bir hânedan ziyâde bir türbe olmuştu. Oradan ara sıra birer ilâhî şeklinde Fikret’in elhân-ı dehası suûd ederdi.”⁴⁸

Ruşen Eşref, bu misyonlara ilaveten, bir de söz konusu mekânın her gireni değiştirdiğini söyler ki, bu olsa olsa tezimizin konusu olan muhalif tavır aksettirmesi açısından anlamlıdır. “*Âşiyân’a giden bilgilenmiş, hakikate biraz daha yaklaşmış olarak çıkardı. Biz kendimizi ona bakarak tanırdık.*”⁴⁹

Yine Ahmet İhsan burasını anlatırken, şairin son yıllarında Âşiyân’ın kazandığı konumu şöyle dile getirir:

“Tevfik Fikret merhumun Bebek tepesindeki Âşiyân’ı onu sevenler ve onun doğru sözüne tapanların daimî kiblesi olmuştu. Ve buna en çok Doktor Nazım kıyıyordu; elinden gelse Tevfik Fikret’i bir kaşık suda boğacaktı.”⁵⁰

Birçok konuda olduğu gibi, bu konuda da, ölçü kaçırılmış, sevgi ideolojik bir taraftarlığa dönüştürülerek hedefinden saptırılmıştır.

Süleyman Nesip de köşkü tarif ederken aynı imgeyi kullanır:

"Rumeli hisarı mezaristanının üstüne konan ve sanki orada Boğaziçi menâzırının şiir ü füsûnunu içinde toplayarak ebedî bir lâne-i saâdet teşkil etmek için kurulmuş bir mabedi andıran Âşiyân, bugün âbidini gâib etmiş garîb ve mahzûn etrafa bakınıp duruyor."⁵¹

Özellikle şairin Galatasaray Sultanîsi'ndeki görevinden ayrıldıktan sonra bütünüyle buraya kapanması; sevenlerinin ve özellikle de öğrencilerinin ziyaretleri Âşiyân'da böyle bir atmosfer oluşturur. Bu konuda epeyce aşırıya gidildiği olmuştur ki, Rıza Tevfik'in Fikret'le ilgili bir konuşmasına cevap mahiyetinde kaleme aldığı, önce *Sebilürreşad*'da, sonra da ayrı bir kitapçık olarak yayımladığı mektubunda Ahmet Naim bu durumu şöyle ifade eder:

"Yeni kurulmak istenilen bir din-i ilhâda onun nâmü âlem ittihaz edilerek hânesi Ka'be gibi tavaf edildi. Kabri yanında ibadetler yapıldı, matemler tutuldu."⁵²

Selim Sırrı da, ölümünün ikinci yılında evine yaptığı ziyareti ve o güne ait tahassüslerini belirtirken Ahmet Naim'i haklı çıkarırcasına, Fikret'in yaşadığı, gezdiği yerlerin "*bir mabed gibi*" ziyaret edildiğini söyler.⁵³ Abdullah Cevdet ise, on yıl sonra kaleme aldığı bir yazısında, ilk sene-i devriyesinde Âşiyân'da toplandıklarını söyleyerek orasının "*bir mabed*" olduğunu yazar. Hatta yazının devamında, daha önce yaptığı bir benzetme nedeniyle eleştirildiğini hatırlatarak bu yazıda yeniden vurgu yapma ihtiyacı duyar ve daha da ileri giderek; "*Evet, Tevfik Fikret'in Âşiyân'ı akıl ve muhakeme insanların kâbesidir.*" der. "*Her sene 19 Ağustosta Âşiyân tavaf olunmalı. Şairin ruhu orada inkişaf etmiştir, şairin ruhu oradadır. Her sene ruhumuza oradan biraz hararet, nur ve ateş alarak avdet ederiz.*"⁵⁴

FİKRET'TEN SONRA ÂŞİYÂN

Âşiyân, şairin sağlığında olduğu gibi, ölümünden sonra da bir müddet ilgi odağı olmaya devam eder. Özellikle ilk üç yıldönümünde, birçok dost ve hayranın katıldığı anma programları düzenlenir. O programları anlatan yazılardan, önce şairin Eyüp'teki mezarının ziyaret edildiğini, daha sonra Âşiyân'da toplanılarak konuşmalar yapıldığını, sonra evin ziyaret edildiğini öğreniyoruz. Bu çerçevede Âşiyân'da yapılan ilk ihtifalle ilgili Nigâr Hanım'ın notu vardır. O, birçok kaynağın aksine, bir mevlit merasiminden bahseder. "Sene-i devriye-i ufûl" nedeniyle 17 Ağustos 1916'da kendisine davetiye gönderilen Nigâr Hanım, bu vesileyle mevlide katılır ve epeyce kala-

balık olduğunu söyler. 21 Eylül 1917'de, Âşiyân'da bir kez daha mevlid-i nebevî kıraati nedeniyle bulunmuş ve o gün mevlidden sonra bahçede çay içmiş, Fikret'in özel dairesini ziyaret etmiştir.⁵⁵

19 Ağustos 1917 tarihinde ise Fikret'in "ikinci devr-i senevî-i ir-tihâli" nedeniyle yine ailesi tarafından saat üçte bir "ziyaret mera-simi" yapılır. *İkdam* gazetesinin haberine göre ziyarete Nigâr binti Osman, Cenap Şahabettin, Rıza Tevfik, Süleyman Nazif, Süleyman Paşazâde Sami⁵⁶, Hüseyin Daniş, Selim Sırrı, Akçuraoğlu Yusuf, Robert Kolej müdürü doktor Ketis ve Kolej öğretmenleri ile gazeteciler ve Fikret'in bazı öğrencileri katılır. Gelen ziyaretçiler bahçede ve salonda oturur. Misafirlere çay, sigara ve pasta ikram edilir. Ardından Ruşen Eşref, mütevaffaya ait eski hatıralardan bahseder ve davete katılanlara aile adına teşekkürlerini iletir. Onun ardından Rıza Tevfik; "*şair-i mağfurun edebî ve ahlâkî seciyelerini gösteren*" bir musahabede bulunur. Bunu takiben Satı Bey eğitimci yönü üzerinde durur, Halid Fahri de yazmış olduğu bir şiiri okur. Başka konuşmalar da olur. Ardından Âşiyân ziyaret edilerek odalar, salonlar, Fikret'in çalışma odası ve diğer kısımlar gezilir. Sonra bahçedeki kayanın ziyaret edildiği de ayrıca belirtilir.⁵⁷ Bunlar Âşiyân'ın önem ve misyonunu sürdüren etkinlikler olur.⁵⁸

Bütün bunların getirdiği etkinin büyüklüğünden olacak, Mütareke günlerinin dikkat çeken tecavüzlerinden biri de Âşiyân'a olur. Ruşen Eşref de Mütareke günlerinin kötü sahnelerinden birini Fikret'in ölümünün beşinci yılı [aslında altıncı yıl olacak] dolayısıyla kaleme aldığı bir yazıda (*Hâkimiyet-i Milliye*, S. 266, 19 Ağustos 1337, s. 1), Âşiyân'ına yapılan bir saldırıyla anar ve ondan kalan Âşiyân'ın milletin acılarına "varis" olduğunu söyler:

"Kandan iğrenen, memleketi ve hürriyeti çılgınca seven Fikret'in Âşiyân'ına nihayet bir Yunan amiralı bayrağını çekti. Bu manzara ona, hiç şüphesiz hayatının çilelerindeki yekûndan daha ağır gelirdi.

Âşiyân'ın üstündeki Yunan bayrağıyla topraklarımızın üstündeki Yunan akını arasında acı bir münasebet var."⁵⁹

Âşiyân, şairin ölümünden sonra bir müddet aynı durumunu korumuşsa da, sonraları aile köşkün bir kısmını kolej öğrencilerine kiraya vermiştir. Âşiyân'ın zaman zaman gündem oluşturması, üstlendiği misyonu nedeniyle. 1921 yılında Âşiyân'ın yanıp kül olduğu söylentileri dolaşır. 1926 yılı içinde Amerikalılar müze yapmak için satın alma teşebbüsünde bulunurlar. Ancak ülkelerinde çıkan mali kriz bunu engeller.⁶⁰

MÜZE OLARAK ÂŞİYÂN

Âşiyân'ın yeniden basının ve kamuoyunun gündemine girmesi, 1930'lu yılların sonunda ailenin köşkü Amerikalılara satma isteğiyle olur. O günlerde *Yeni Sabah* gazetesinde çıkan bir haberde, Âşiyân'ın Amerikalılara satılması doğrulanır. Belediye'nin Âşiyân'ı satın almak için beş bin lira teklif ettiği, Amerikan Koleji'nin ise on bin lira verdiği ifade edilir (S. 495, 17 Eylül 1939). Haberde Fikret'in ailesinin şairi hatırlatacak eşyaları elden çıkardığı, Fikret'e ait hiçbir hatıranın kalmadığı da ayrıca vurgulanır. On beş gün sonraki bir haberde ise, Belediye'nin almaması üzerine, Amerikan Koleji'nin Âşiyân'ı satın aldığı, yakında intikal muamelesinin yapılacağı duyurulur (S. 511, 3 Ekim 1939). Kolej idaresi burasını müze yapacaktır. Ancak bir gün sonraki gazetede, Fikret'in eşiyale bir mülakat yayımlanır. Nâzıma Hanım Âşiyân'la Robert Kolej'in eski bir hocasının alakadar olduğunu, köşkü satmak istediğini, satılırsa bedeli ile ev olarak bir kısmında kendisinin oturacağını, bir kısmını da kiraya vereceğini söyler.⁶¹

Yine o günlerde *Akşam* gazetesine gönderdiği bir mektubunda Nâzıma Hanım, kendisine resmî bir yardım elinin uzatılmadığından yakınarak Âşiyân'la ilgili gelişmeleri şöyle hikâye eder:

"Elimde Âşiyân'dan başka beni yaşatacak bir şey yoktu. Son seneleri Âşiyân'da Robert Kolej Türk talebesi için bir pansiyon açarak kazandım; ütü yaptım, yemek pişirdim, mukaddes olduğuna inandığım çalışmanın hiçbir şeklinden çekinmedim. Bugün ne yaşıyor ne sıhhatim bu gibi mesaiye müsaittir. Âşiyân'ı satmak, onunla kendime yaşayabilecek bir irat edinmek mecburiyetindeyim. Ben de Âşiyân'ı müze yapmak için hükümetin satın almasını pek çok isterdim. Maalesef mevzuubahis parayı vermek için belediye kanunları müsait değilmiş. Ben ise ahir vaktimde kimseye yüz suyu dökmeden, insanî vakarımı kaybetmeden beni yaşatabilecek fiyat verene Âşiyân'ı satmaya mecburum."⁶²

Bu haberler sonrasında Belediye yeniden devreye girer. İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar, gazetelere verdiği demeçte, önceki gelişmeleri zikrettikten sonra, Belediye'nin Âşiyân'ı satın almak için yeniden faaliyete geçtiğini, yeni istimlak kanununun kendilerine binaya lâıyk olduğu değeri verme salahiyeti tanıdığını ifade eder. "*Âşiyân 10000 liraya satın alınarak müze hâline ifrağ olunacaktır.*" Ayrıca Abdülhak Hamid'e ait bazı eşyanın da buraya taşınarak bir Abdülhak Hamid köşesinin yapılacağını da belirtir.⁶³

Karaveli, bu satış öncesinde Amerikalılardan bir miktar kapora alındığını, durumu öğrenen Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar'ın Ankara'ya uyması üzerine Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in

harekete geçtiğini, Amerikalıların vazgeçirilerek Âşiyân'ın Nâzıma Hanım'dan satın alınmak suretiyle Edebiyat-ı Cedide Müzesi hâline getirildiğini söyler.⁶⁴ Âşiyân, Fikret'in evi olmakla birlikte, eşyanın azlığı, mekânın büyüklüğü nedeniyle Edebiyat-ı Cedide Müzesi hâline getirilmiştir. Müze, 19 Ağustos 1945 tarihinde dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in de katılımıyla törenle açılır. Vekilin, vali ve belediye başkanının konuşmalarından sonra Hüseyin Cahid ile Rıza Tevfik de bir konuşma yapmışlardır.⁶⁵

Müze hâlindeki Âşiyân'ın üst katında iki büyük oda, bütünüyle Fikret'e ayrılmış; biri çalışma, diğeri yatak odası olarak düzenlenmiştir. Odalarda Fikret'in eşyaları, resimleri, eserleri, hakkında yazılmış bazı eserler bulunmaktadır. Belediye Fikret'e ait bazı eşyaları teminde ayrıca gayret göstermiş, Âşiyân'dan ayrılan bazı eşyaları satın alarak onları da müzeye kazandırmıştır. Hikmet Feridun, bu eşyalar arasında "Sis" ve "Zerrişte" tabloları ile çalışma masası ve koltuğu sayar.⁶⁶ Giriş katındaki büyük salon, Abdülhak Hamid Salonu olarak düzenlenmiştir. Yine giriş katındaki denize bakan camlı oda, Edebiyat-ı Cedide Salonu olarak tanzim edilmiştir. Salonda Recaizâde Mahmut Ekrem'in ve diğer Servet-i Fünuncuların resimleri, onlara ait eserler, Ali Ekrem Bolayır ile Recaizâde'nin yazı takımları bulunmaktadır. Giriş katının arkada kalan küçük odası ise, Şair Niğâr Salonu olarak ayrılmıştır.⁶⁷

Müze olduktan sonra öne çıkan, az çok unutulmaktan kurtulan bu mekân, 1962 yılında yeniden gündem oluşturur. Fikret'in Eyüp'te bulunan kemikleri, bir törenle oradan Âşiyân'ın bahçesine nakledilir. Fikret'in hayranlarından olan İsmail Hikmet de, şairin mezarının Âşiyân'a getirilişi vesilesiyle, bir mersiye havası içinde yazdığı şiirine; "Kırk yılın verdiği azâbı unut! / Çektiğin ye'si, ıztırâbı unut!" mısralarıyla başlar. Şiir şu mısralarla biter: "Senelerdir yetim, ne ot, ne ocak, / Seni şimdi görünce ağlıyacak."⁶⁸

SONUÇ

Tevfik Fikret'in bir şair, bir sanatçı olarak dikkatleri çekmesi önce şiiriyle olur. Sonra titiz, ilkeli kişiliği nedeniyle bir derginin başına getirilir. Ancak dergi bir müddet sonra, muhalif tavrın, Batılı bir sanat anlayışının, yönetim karşıtlığının merkezi olma, hatta öncülüğünü üstlenme gibi bir misyon da kazanır.

Muhalif tavrın dikkat çekmesindeki bir başka etken, onun 1896 yılından itibaren ders vermeye başladığı Robert Kolej çevresiyle

olan ilişkisidir. Bu yakınlaşma zamanla Fikret'in o çevrede, Rume-
lihisarı sırtlarında bir ev yapma isteğine dönüşür. Ancak daha önce
"Sis"le, "Tarih-i Kadîm"le belirginleşen muhalif tavır, yönetim kar-
şıtlığını da aşarak tarihe, kültüre ve yaşadığı çevreye lanete kadar
gider. İşte Âşiyân'ın ortaya çıkışı da bu sıralarda olur. Âşiyân, ger-
çekte Fikret'in oturmak için yaptığı bir evdir. Ancak yer seçimi ve
mimari özellikleri, ona zamanla özel bir konum kazandırmıştır.

Fikret'in sonraki yıllarda tercih ettiği münzevi tavrıyla birlikte,
Âşiyân farklı anlamlar yüklenmeye elverişli bir mekân olmuştur.
Şairin ölümü sonrasında ise yüceltilmiş ve bir kutsiyet atfedilmiştir.
Bu durum, şairi sevenler, onun muhalif kişiliğinden hareketle ken-
di düşüncelerini öne çıkarmak isteyenlerce gerçekleşir. Sonuçta,
sevdiklerini yüceltmekte ölçü tanımayan özelliğimiz, Âşiyân çevre-
sinde de ortaya çıkar. Bu yazı biraz da bu özelliğe dikkat çekmeyi
amaçlamıştır.

DİPNOTLAR

- 1 Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Edepleri*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005, s. 160.
- 2 İsmail Habip (Sevük), *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1340, s. 451.
- 3 Mehmet Rauf onlardaki bu siyasi muhalifliği şu keskin ifadelerle dile getirir: "Biz, *Servet-i Fünun*'cular heyet-i mecmuamızla memleketin siyasetine birer can düşmanydık. Fakat bu noktaya temas edecek yazıların dâf olacağı vahim tehlikeler emsâl ve görünenle sâbit olduğundan bu işlere dair şakşaka etmemek en birinci itinâmızı teşkil ediyordu. Hatta biz yalnız siyasetin değil, bu siyaseti terviç ve kabul eden âdetlerin, ananelerin ve o âdetler ve ananelerle teessüs etmiş ahlâkın ve hayatın da düşmanydık. Bu ahlâkı yıkmak, bu âdâtı tahrip etmek en birinci emelimizdi." (*Edebî Hatıralar*, hzl. Mehmet Törenek, Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 56).
- 4 Bu türden nitelermeler bize değil, Fikret hayranlarına aittir. Sonraki satırlarda yer verilecektir.
- 5 *Nesr-i Harb Nesr-i Sulh ve Tiryakî Sözleri*, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1334, s. 118-119.
- 6 Ahmet İhsan (Tokgöz), *Matbuat Hatıralarım 1888-1923* (Meşrutiyetin İlanına Kadar 1890-1908), c. I, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1930, s. 96, 98, 118.
- 7 Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1969, s. 444.
- 8 Hüseyin Cahid Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul, 1935, s. 145.
- 9 Abdülhak Şinasi evi yaparken dostu Hüseyin Kâzım Bey'den borç para aldığını söyler. (Hisar, *age.*, s. 158). / Kenan Akyüz ise babasına ait olan ve bir müddet şairin kendisinin de oturduğu Aksaray'daki konağı satarak üzerine bir miktar da kendisi borç para eklemek suretiyle burasını yaptırmıştır, der. (*Tevfik Fikret*, Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yayınları, Ankara, 1947, s. 68). / Nâzıma Hanım ise, Hikmet Feridun'a verdiği mülakatta, arsa hariç, evin 1500 altın paraya mal olduğunu, arsa için de 170 lira ödediklerini belirtir. Ancak borçlarından ve yardımlardan bahsetmez. ("Halûk'un Annesiyle Karşı Karşıya Dertleşme", *Türk Basınında Tevfik Fikret*, hzl. Nuran Özlük, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 339). / Hikmet Feridun da benzer bilgileri verir. (*Tanımadığımız Meşhurlar*, hzl. Selçuk Karakılıç, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 104). / Nâzıma Hanım, Âşiyân'ın satılmasının gündemde olduğu günlerde *Akşam* gazetesine gönderdiği bir mektupta, biraz da öfkeyle, "Âşiyân meselesini ilk ve son defa olarak izah ediyorum: Fikret ev yapacak kadar hiçbir zaman hayatında para kazanmadı. Âşiyân, Fikret'in değil benimdir." der ki, bu ifadeden, evin yapılmasına Nâzıma Hanım'ın büyük katkısının olduğunu çıkarabiliriz. ("Tevfik Fikret'in Refikası Nâzıma Hanım'ın Bir Mektubu", *Türk Basınında Tevfik Fikret*, s. 288).

- 10 "İstanbul'un en güzel yeri! Mümkün olsa da buraya bir Âşiyân kursam." Eşinin konuşmasını nakleden Orhan Karaveli, arsanın Feridun Nigâr'a ait olduğunu söyler. (*Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, Pergamon Yayınları, İstanbul, 2005, s. 152). / Eşi Nâzıma Hanım, bir mülakatta, sık sık oturdukları bu tepede bir evlerinin olmasını istediklerini ve sonunda karar verecek arsayı komşuları Haydar Bey'den aldıklarını söyler ki, her hâlde doğru olan budur. (*Türk Basınında Tevfik Fikret*, s. 339). / Ebubekir Pamukçu ise, kaynak belirtmeden Fikret'in arsayı Nurettin Sevim'in annesi Semihe Hanım'dan satın aldığını yazar. Ayrıca, Kolej yönetiminden avans aldığını da söyleyerek yine bir ilinti kurmayı ihmal etmez. (*Âşiyân -Tevfik Fikret'in Evi-*, Piya Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 10).
- 11 *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, (hzl. M. Fatih Andı vd.), İstanbul Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Daire Başk. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 13). Mektupları yayına hazırlayanlar, tarihsiz olan bu mektubun 1904 yılında tahsil için Paris'e gitmiş olan Neyyir'e yazıldığını, ondan gelen mektupların ilkinin Eylül 1904 tarihini taşıdığını belirtir.
- 12 Şair Galatasaray Sultanisi müdürlüğünden ayrıldığı günlerde Hüseyin Cahid'e gönderdiği bir mektupta, Robert Kolej'le olan ilgisinden bahsederken bu ifade ile, aslında Kolej'i kastetmektedir. Ancak ikisi de aynı tepede yer alan bu mekânlar nedeniyle, nitelemenin Âşiyân'ın bulunduğu nokta için de geçerli olduğu söylenebilir. ("Tevfik Fikret'e Dair Birinci Vesika", *Türk Basınında Tevfik Fikret*, s. 336).
- 13 Salih Nigâr Keramet, *Fikret'in Hayatı ve Eseri*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul, 1926, s. 27.
- 14 Karaveli, *age.*, s. 154.
- 15 Serol Teber, *Âşiyân'daki Kâhin*, Okuyan-us Yayınları, İstanbul, 2002, s. 115.
- 16 Ruşen Eşref [Ünaydın], *Tevfik Fikret -Hayatına Dair Hatıralar-*, Kitaphâne-i Südf, İstanbul, 1919, s. 129.
- 17 Tanpınar, Fikret'in ilhamında evin büyük bir rol oynadığını söyler. (*Mücevherlerin Sırrı*, hzl. İlyas Dirin vd., YKY, İstanbul, 2002, s. 179).
- 18 Yalçın, *age.*, s. 123.
- 19 Binayı mimari açıdan değerlendiren Afife Batur, şairin evi tasarlarken yaptığı birçok resmin bugün Âşiyân'da sergilenmekte olduğunu, bu resimlerden ve evin mimarisinden hareketle, Fikret'in Batı'da 19. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan ve yayılan "domestic styl" yahut "domestic revival" olarak anılan mimari tarzdan esinlenmiş olabileceğini, dergi ve model kitaplarıyla yayılan bu eğilimin Fikret tarafından da muhtemelen bilindiğini, küçük ev resimleriyle bu modeller arasında birebir benzerlik bulunduğunu söyler. ("Âşiyân", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. I, Kültür Bak. ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, 1993, s. 371).
- 20 Kenan Akyüz, Âşiyân'ın ayrıntılı özelliklerini geniş bir şekilde vermektedir. Biz, bir bilgi olsun diye onun verdiği bilgilerden bir özetleme yaptık. (Akyüz, *Tevfik Fikret*, s. 68-71).
- 21 Fikret sade Âşiyân'ın planını değil, daha birçok düzenleme ve süslemeyi de yapmıştır. Ali Ekrem babasının Bolayır'daki mezarının planını onun yaptığını söylemiştir. Yine Rezaîde'nin *Nijad Ekrem* isimli şiir kitabını tasvir, tezyin ve tertip ettiği gibi, bazı dostlarının ev ve bahçe planlarını da onun tertip ettiğini söyler. *Servet-i Fünun*'daki resimlerin bir kısmı da onun kaleminden çıkmıştır. (İsmail Hikmet, "Fikret ve Hayatı", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), İstanbul, 2005, s. 156).
- 22 "Tevfik Fikret, Çiçekleri", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), İstanbul, 2005, s. 102-103.
- 23 Akyüz, *Tevfik Fikret*, s. 72.
- 24 [İsmail] Hikmet, "Fikret", *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 491. / A. İzzettin ise, Fikret'in psikolojik tahlilini yaparken bu şiirle şairin "muhitiyle olan anlaşmazlığı" arasında bağ kurar ve onun "Bütün hiddet ve kininin hedefi olan kaya, Thebes'in Sfenks'i gibi cazip Boğaziçi denizine hâkim samit çehresiyle yükseliyor." değerlendirmesinde bulunur. ("Tevfik Fikret ve Psychanalyse Tetkikleri 7", *Türk Basınında Tevfik Fikret*, s. 109).
- 25 İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1963, s. 104.
- 26 Konuyla ilgili makalesinde M. Fatih Andı da, bu Batılı dekorasyon zevkine vurgu yapar. ("Tevfik Fikret ve Âşiyân'ı", *Türk Edebiyatı*, S. 388, Şubat 2006, s. 33).
- 27 Ünaydın, *Tevfik Fikret*, s. 26, 28, 124.

- 28 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 279.
- 29 Salih Nigâr Keramet, *Fikret'in Hayatı ve Eseri*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul, 1926, s. 27-28.
- 30 Akyüz, *Tevfik Fikret*, s. 91, 101.
- 31 Teber, *age.*, s. 147.
- 32 Munis Faik Ozansoy, *Tevfik Fikret ve İnsan*, 1967'den aktaran Teber, *Âşiyân'daki Kâhin*, s. 176.
- 33 *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s. 299.
- 34 "Tevfik Fikret", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), s. 48.
- 35 "Fikret'e Dair Bir Konferans", *Muallim*, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 440, 442.
- 36 Ali Naci [Karacan], "Âşiyân'ı Ziyaret", *Muallim*, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 469.
- 37 Es, *age.*, s. 95-96.
- 38 Hisar, *age.*, s. 159.
- 39 "Fikret ve Hayatı", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), s. 171.
- 40 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1971, s. 151.
- 41 *Servet-i Fünun*, c. 42, S. 1078, 19 Kânunusâni 1327 / 1 Şubat 1912, s. 266-269.
- 42 "Fikret", *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 391.
- 43 "Fikret ve Hayatı", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), s. 183, 185.
- 44 Ünaydın, *Tevfik Fikret -Hayatına Dair Hatıralar-*, s. 144-145.
- 45 Karaveli, *age.*, s. 128, 131.
- 46 Rıza Tevfik Bölükbaşı, *-Ölümünün 90. Yıldönümü Anısına- Tevfik Fikret, Hayatı-Sanatı-Şahsiyeti*, Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 50.
- 47 Ünaydın, *Tevfik Fikret -Hayatına Dair Hatıralar-*, s. 24-25.
- 48 Cenap Şahabettin, *age.*, s. 126-127.
- 49 Ünaydın, *Tevfik Fikret -Hayatına Dair Hatıralar-*, s. 144.
- 50 Tokgöz, *age.*, c. II, s. 118.
- 51 Süleyman Paşazâde Sami Bey, "Nâ-tamam Bir Mensûre", *Külliyât-ı Âsâr ve İhtisâsât*, (hızl. Ş. Toker), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s. 457.
- 52 Ahmet Naim, "Feylesof Doktor Rıza Tevfik Beyefendiye", *Tevfik Fikret'e Dair*, Sebilürreşad Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul, 1336/1918, s. 3.
- 53 "Tevfik Fikret'in Büyük Ruhü İçin", *Muallim*, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 445.
- 54 "Tevfik Fikret Bey Merhum", *Türk Basınında Tevfik Fikret*, s. 36-37.
- 55 Nazan Bekiroğlu, *Şâir Nigâr Hanım*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 202-203. Nigâr Hanım'ın notundaki 17 Ağustos tarihi 19 Ağustos olmalıdır. Diğer taraftan, bahsettiği mevlitler ve onların tarihleri söz konusu tarihlerle uyuşmamaktadır. Özellikle 1917 Ağustos'undaki törene Nigâr Hanım'ın katıldığı belirtilmekte; ancak o günün haberinde mevlit söz konusu edilmemektedir. Gazetelerin haber olarak bunu gizlemesi söz konusu olamayacağına göre, Nigâr Hanım bu merasimi mevlit olarak zikretmiş olamaz mı? Şu da var ki, Nigâr Hanım Âşiyân'ın yabancıları değildir ve onun ziyaretinden birkaç gün sonra, Fikret'in eşi de Nigâr Hanım'ı ziyaret etmiştir. (Bekiroğlu, *age.*, s. 202).
- 56 Süleyman Nesip ise onu ve o günün izlenimlerini, "Tevfik Fikret'e" başlıklı şiiriyle anlatır.
*"Bugün bütün rüfekâ 'Âşiyân'da toplandık:
 Nasılsa hâl-i hayâtında aynı şî'riyyet
 Değişmemiş o kadar ki biraz gözüm dalmış:
 Senin vürûdunu andırdı bir küçük hareket,
 Kıyam eder gibi oldum.. Görünce huzzârı
 Şuurum eyledi birden hakikate ric'at.
 Edildi bazı samîmi menâkıbın tizkâr,
 Okundu bazı şiirler ki hep samimiyet.."*
 (Muallim, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 425).
- 57 *İkdam*, 20 Ağustos 1917'den alıntılan: *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 515-516.
- 58 Rıza Tevfik, şairin ölüm yıldönümünde yapılan ilk ihtifal merasimine Mustafa Kemal Paşa'yı da davet ettiğini, eve geldiğinde kendisini kapıda karşıladığını ve "ihtifâle başlanmadan ev-

- vel huzzâra ve Tevfik Fikret'in refikasına" onu, Anafartalar kahramanı Miralay Mustafa Kemal Beyefendi diye takdim ettiğini söyler. (*Biraz da Ben Konuşayım*, hzl. Abdullah Uçman, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 49). Ancak Rıza Tevfik'in de tarihinde bir yanılma söz konusudur. Mustafa Kemal Paşa'nın Âşiyân'ı ziyareti, 7. Ordu Komutanlığına atandıktan sonraki günlerde olmuştur. Doktoru ve yaveriyle Âşiyân'ı ziyaret etmiş, yokuşu tırmanırken koluna girdiği hocası Emin Bey'e; "Ben inkılâb ruhunu ondan aldım. Ziyaret edeceğim yerlerin başında elbette ki Âşiyân gelir." sözlerini söylediğini Zeki Arıkan, Cemil Sönmez'den (*Atatürk'te Edebiyat Sevdiği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.126) nakleder. Âşiyân'da onu karşılayanlar arasında Rıza Tevfik de vardır ve onun bahsettiği ziyaret de bu olmalıdır. (Zeki Arıkan, "Tevfik Fikret'in Ölümü ve Âşiyân Ziyaretleri", *Bir Muhalif Kimlik- Tevfik Fikret*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.196). / Sadi Borak ise *Vakit* gazetesinden bir ahntı yaparak ziyaretin 19. 8. 1918 Pazartesi günü gerçekleştiğini ve karşılayanın Rıza Tevfik olduğunu belirtir. (*Ata ve İstanbul*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1983, s. 78-79). / Âfet İnan, Mustafa Kemal Paşa'nın bu ziyareti Süleyman Nazif ve Faik Âli kardeşlerle birlikte 19 Ağustos 1918 tarihinde yaptığını, o günlerde Filistin'deki VII. Ordu'ya ikinci kez tayin edilmiş olduğunu ve orada bulunan deftere Faik Âli'nin, el yazısıyla "tavaf-ı tahatturunda bulunmakla mübâhi perestîşkârân-ı Fikret" kaydını düştüğünü belirtir. (Âfet İnan, "M. Kemal, Tevfik Fikret'in Âşiyânında", *Belleten*, c. XXII, Ekim 1968, s. 579).
- 59 Ruşen Eşref Ünaydın, *Bütün Eserleri, Dergi ve Gazete Yazıları*, TDK, Ankara, 2002, s. 268.
- 60 Kadri Ziya, *Fikret'in Hayatı*, Eyüp Halkevi Neşriyatı, İstanbul, 1941, s. 33-34'ten nakleden: Zeki Arıkan, "Tevfik Fikret'in Ölümü ve Âşiyân Ziyaretleri", *Bir Muhalif Kimlik- Tevfik Fikret*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 210 (11 no'lu dipnot).
- 61 *Türk Basımında Tevfik Fikret*, s. 265-266.
- 62 "Tevfik Fikret'in Refikası Nâzıma Hanım'm Bir Mektubu", *age.*, s. 288.
- 63 *Yeni Sabah*, S. 521, 13 Ekim 1939. Aynı haberi *Akşam* da "Âşiyân'ı Belediye Satın Alıyor" başlığıyla verir. (*Türk Basımında Tevfik Fikret*, s. 291, 293).
- 64 Karaveli, *age.*, s. 67. Bu konuyla ilgili eşi, kendisini o yıllarda yapılan bir röportajda şöyle savunmuştur: "Âşiyân'dan başka beni yaşatacak bir şeyim yoktu. Son yıllarımı 'Âşiyân'ı Türk öğrencilere pansiyon gibi kullandırarak geçirdim. Onlar için yemek pişirdim, ütü yaptım. Kutsal olduğuna inandığım hiçbir hizmetten kaçınmadım. (...) bugün ne yaşım ne de sağlığım böyle bir çalışmaya izin vermektedir. (O nedenle) 'Âşiyân'ı satın yaşamama yetecek bir gelir sağlamak zorundayım." (Karaveli, *age.*, s. 149).
- 65 Akyüz, *Tevfik Fikret*, s. 78.
- 66 *Es*, *age.*, s. 118-119, 122.
- 67 Bölümlerle ilgili bilgiler Pamukçu'nun *Âşiyân* kitabından özetlenmiştir (s. 13-15).
- 68 "Âşiyân'a Dönüş", İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1963, s. 125-127.

KAYNAKÇA

- Ahmet Naim, *Tevfik Fikret'e Dair, Feylesof Doktor Rıza Tevfik Beyefendiye*, Sebilürreşad Kütüphanesi Neşriyatı, Hilâl Matbaası, İstanbul, 1336/1918.
- Akçura, Yusuf, "Fikret'e Dair Bir Konferans", *Muallim*, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 438-442. [Akyüz], Ali Kâmi, "Tevfik Fikret", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), s. 44-49.
- Akyüz, Kenan, *Tevfik Fikret*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1947.
- Andı, M. Fatih, "Tevfik Fikret ve Âşiyân'ı", *Türk Edebiyatı*, S. 388, Şubat 2006, s. 30-33.
- Arıkan, Zeki, "Tevfik Fikret'in Ölümü ve Âşiyân Ziyaretleri", *Bir Muhalif Kimlik- Tevfik Fikret*, (hzl. Bengisu Rona-Zafer Toprak), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 185-218.
- Batur, Afife, "Âşiyân", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. I, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, 1993.
- Bekiroğlu, Nazan, *Şâir Niğâr Hanım*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Borak, Sadi, *Ata ve İstanbul*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1983.
- Bölükbaşı, Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, (hzl. Abdullah Uçman), İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

- Bözlükbaşı, Rıza Tevfik, -Ölümünün 90. Yıldönümü Anısına- *Tevfik Fikret, Hayatı-Sanatı-Şahsiyeti*, (hzl. Abdullah Uçman), Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Cenap Şahabettin, *Nesr-i Harb Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri*, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1334.
- Cevat Rüştü, "Tevfik Fikret, Çiçekleri", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi* (Nüsha-i Mahsûsa 1918, sunuş: Abdullah Uçman, hzl. Seval Şahin), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 101-104.
- [Ertaylan], [İsmail] Hikmet, "Fikret", *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 479-494.
- [Ertaylan], İsmail Hikmet, "Fikret ve Hayatı", *Tevfik Fikret, Düşünce Dergisi*, (Nüsha-i Mahsûsa 1918), (Sunuş: Abdullah Uçman, hzl. Seval Şahin), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 105-189.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, *Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti, ve Eserleri*, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1963.
- Es, Hikmet Feridun, "Tevfik Fikret", *Tanımadığımız Meşhurlar*, (hzl. Selçuk Karakılıç), İstanbul, Ötüken Yayınları, 2009, s. 92-124.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, *Geçmiş Zaman Edepleri*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005.
- İnan, Afet, "M. Kemal, Tevfik Fikret'in Âşiyânında", *Belleteri*, c. XXXII, Ekim 1968, s. 577-579.
- Kaplan, Mehmet, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1971.
- [Karacan], Ali Naci, "Âşiyân'ı Ziyaret", *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 468-470.
- Karaoşmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Karaveli, Orhan, *Ölümünün Doksanıncı Yılında Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, Pergamon, İstanbul, 2005.
- Mehmet Rauf, *Edebi Hatıralar*, (hzl. Mehmet Törenek), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, (hzl. M. Fatih Andı -Y. Taşçoğlu-H. Yorulmaz), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1999.
- Özlük, Nuran, *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Pamukçu, Ebubekir, *Âşiyân, -Tevfik Fikret'in Evi-*, Piya Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Salih Nigâr Keramet, *Fikret'in Hayatı ve Eseri*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul, 1926.
- [Sevük], İsmail Habip, *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1340.
- Süleyman Nesip, (Süleyman Paşazâde Sami Bey), "Tevfik Fikret'e", *Muallim*, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 425-427.
- Süleyman Paşazâde Sami Bey, "Nâ-tamam Bir Mensûre", *Külliyât-ı Âsâr ve İhtisasât*, (hzl. Şevket Toket), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s. 457-458.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Mücevherlerin Sırrı, -Derlenmemiş Yazılar, Anket ve Röportajlar-*, (hzl. İ. Dirin-T. Anar-Ş. Özdemir), YKY, İstanbul, 2002.
- [Tarcan], Selim Sırrı, "Tevfik Fikret'in Büyük Ruhü İçin", *Muallim*, y. 2, S. 14, 1 Eylül 1333, s. 445.
- Teber, Serol, *Âşiyân'daki Kâhin, Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası*, Okuyan-us Yayınları, İstanbul, 2002.
- [Tokgöz], Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım 1888-1923, -Birinci cilt, Meşrutiyetin İlanına Kadar 1890-1908-, İkinci cilt, -Meşrutiyetin İlanından Umumi Muharebeye Kadar- 1908-1914, Ahmet İhsan Mat. Ltd. Şti.*, İstanbul, 1930-1931.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Kırk Yıl, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti.*, İstanbul, 1969.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Bütün Eserleri, Dergi ve Gazete Yazıları*, (hzl. N. Birinci-N. Sağlam), c. XIII, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.
- [Ünaydın], Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret -Hayatına Dair Hatıralar-*, Kitaphâne-i Sûdî, İstanbul, 1919.